Traducere si critica

Anumite obligatii profesionale m-au facut, saptaminile trecute, sa reiau lectura unor studii consacrate problemei traducerii si sa pun oarecare ordine in propriile reflectii asupra unei teme despre care am scris eu insumi nu o data. Nu concluziile (unele noi) la care am ajuns cu privire la traducere, as dori sa le impartasesc in insemnarile de fata, ci legatura intre traducere si critica literara, la care m-am referit in Lecturi infidele , cu peste trei decenii in urma, si pe care am uitat-o apoi.
Sugestia cea mai importanta vine dintr-un pasaj al unei celebre carti a lui George Steiner, intitulata Dupa Babel. Steiner citeaza un catren din poemul lui John Donne, Extazul : "Cind dragostea unuia pentru celalalt / Interanimeaza doua suflete, / Sufletul mai puternic care ia astfel nastere / Inlatura povara singuratatii". Comentariul sau este urmatorul: intrepatrunderea a doua suflete este o fuziune dialectica din care identitatea fiecaruia iese fortificata si redefinita in virtutea reciprocitatii. Steiner remarcase deja la Holderlin, in traducerile din Sofocle, ideea ca traducatorul are o viziune diacronica asupra originalului, pe care-l imbogateste cu o experienta personala si ajunsese la incheierea ca orice intelegere este o traducere si orice traducere, o interpretare. Cultura insasi ii aparuse, prin aceasta prisma, ca o traducere: reformularea unor sensuri preexistente. Am apelat la aceste consideratii in prefata la Istoria critica a literaturii, incercand sa exploatez, pentru istoria literara tipologiile culturale ale lui Steiner. Nu stiu de ce nu m-am gindit atunci la critica literara. Imi iesisera complet din minte observatiile din Lecturi infidele.
Daca, in istoria literaturii, "interanimarea" este obligatorie, in masura in care orice relectura o presupune, nici in critica lucrurile nu stau altfel, desi, in cazul operelor contemporane cu actul critic, nu mai exista acea distanta in timp dintre cititor si opera, care sa faca necesara adaptarea unor coduri diferite. Dar chiar si in interiorul aceluiasi cod (lexical, stilistic, filosofic etc.), comun cititorului si scriitorului, aproape singura cale de dialog este "reanimarea" lui Donne. Nu pur si simplu in sensul de iubire, care, la Georges Poulet, ar implica identificarea, dar in sensul de transsubstantiere, de fuziune dialectica. Textul critic preia textul literar: il repeta, interpretindu-l. Intocmai cum istoricul literar procedeaza cu textul anterior, cu decenii sau secole, lecturii sale; si intocmai cum procedeaza traducatorul, silit nu sa copieze originalul, ci sa-l determine sa coincida cu traducerea. Copia este mecanica si simpla; coincidenta este dialectica si complexa. Cea dintii nu da nastere la nimic, ea repeta; cea de a doua da nastere unei opere, in acelasi timp, vechi si noi, fidele si inovatoare; copia e perfecta si egala; coincidenta e imperfecta si inegala. Dar numai coincidenta are tensiunea artei; copia este inerta artistic.
Ca si traducerea, critica rezida intr-o fidelitate tradata: creatoare si tensionata. Steiner spune ca o traducere slaba este plina de cuvinte aparent similare, dar lipsita de legatura de sens. La fel si critica slaba; ea da iluzia ca sesizeaza originalul, lasind sa i se scurga printre degete sensul. La limita, daca orice traducere tinde spre critica, dupa cum spune Steiner, spre interpretare adica, orice critica tinde spre traducere, spre acea apropiere primejdioasa de opera, care o face, in cazul in care nu-si topeste identitatea proprie in aceea a literaturii, sa-i semene cit mai profund, raminind profund distincta. Scriitorul insusi nu poate exista fara fratele sau geaman si ipocrit, criticul. O stim de la Baudelaire.